

Değerlendirme ve Tanıtmalar

“Sevk ve İskânın Yüzüncü Yılında...”

Serdar GÜRÇAY*

Kitap 1: Sevk ve İskânın Yüzüncü Yılında –
1: Ermeni Konferansları – Olayların Sebep ve
Sonuçları, Prof. Dr. Yusuf Halaçoğlu, Prof.
Dr. Ali Arslan, İstanbul: İstanbul Aydın
Üniversitesi Yayınları, 2016, 40 sayfa, ISBN:
978-605-4303-54-0.

“Ermeni Konferansları: Olayların Sebep ve Sonuçları” ismini taşıyan bu kitap, “Sevk ve İskânın Yüzüncü Yılında” isimli serinin birincisi olup İstanbul Aydın Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi tarafından “Tarihî Belgeler Işığında Ermeni Olayları” ana başlığıyla düzenlenen etkinliklerden, aynı konuyu ele alan ve ayrı tarihlerde sunulan iki konferansın metinlerinden oluşmaktadır.

Kitapta Prof. Dr. Şuayip Karakaş’ın takdim yazısından sonra yer alan birinci konferans, “Eğrisi-Doğrusuyla Ermeni

* Arş. Gör., İstanbul Aydın Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul/TÜRKİYE, serdargurcay@aydin.edu.tr

Meselesi” başlığını taşır ve Prof. Dr. Yusuf Halaçoğlu tarafından verilmiştir.

İkinci konferans, “Ermeni Meselesi” adıyla Prof. Dr. Ali Arslan tarafından sunulmuştur.

İlk konferansta, Türk Tarih Kurumu eski Başkanı Prof. Dr. Yusuf Halaçoğlu, Ermeni olaylarını araştırmaya Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü yaptığı dönemde başladığını açıklar. Ardından, Halaçoğlu dünya arşivlerini de araştırdığını belirtir. Halaçoğlu, konunun aydınlığa kavuşmasının zor olmadığını; lâkin aşırı derecede siyasallaşmasından ötürü zorluklar yaşandığını dile getirir. Brüksel’de katıldığı bir konferansta sözde soykırım hakkında alınan parlamento kararı hakkında, “demokraside, hukukta savunma hakkı olmadan yargılama yapılamayacağını, yapılan yargıdan mahkûmiyet çıkamayacağını, Türkiye’ye o yasa çıkarken kendini savunma hakkı verilmediğini” söylediğini belirtir (s. 14). Bu çerçevede Halaçoğlu konuşmasında, olaylar hakkında sayısal ve tarihî birçok bilgi verir. Ermeni çetelerin Osmanlı’ya saldırdığını belgelendirerek anlatır. Osmanlı’nın bu durum karşısında onları mecburi göçe sevk ettiğini aktarır.

Kitaptaki ikinci konuşmada önce Prof. Dr. Ali Arslan tarafından Ermenilerin tarihçesi verilir. Ermenilerin Doğu Roma, Bizans ve Pers devletleri ile olan ilişkilerinden bahsedilir, mezhepsel farklılık nedeni ile Doğu Roma Kilisesi ile ayrı düştükleri, bunun için Ermenilerin İstanbul’dan ayrıldıkları anlatılır (s. 31). Ardından, Türk ve Ermenilerin tarih içindeki dostlukları ve birliktelikleri söz konusu edilir; Doğu Roma ve Persler tarafından zor duruma düşürülen Ermenilerin, Selçukluların bölgeye gelmesi ile rahatlamaları ve Selçukluların onlara sağladıkları kolaylıklar anlatılır (s. 32). Sonrasında Ruslar ile Ermenilerin ilişkilerine değinilir. Akabinde, İngiltere, Fransa ve ABD’nin Ermeni meselesine müdahil olması bahse konu edilir. Daha sonra, I. Dünya Savaşı dönemindeki sevk ve iskân hakkında bilgi verilir. Ardından, Ermeni olaylarının siyasallaşması meselesine değinilir. Konuşmanın sonuç kısmında; Türklerin Ermenilerle tek sorununun, onların sömürgeci devletler ile müttefik olup kendilerine

saldırmasıdır (s. 40). Ayrıca, Osmanlı bir güvenlik politikası olarak onları ülkenin çeşitli yerlerine iskân ettirmiştir. İskân tüm Ermenilere uygulanmamıştır, onlara kötü davranan güvenlik güçleri cezalandırılmıştır. Bu durum, iskânın işleyişinin düzgün ve amacının pozitif olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Kitap 2: Sevk ve İskânın Yüzüncü Yılında – 2: Ermeni Meselesi ve 1915 Olayları – Ulusal Sempozyum Bildirileri, Ed.: Yrd. Doç. Dr. Dinara Duisebayeva, İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi Yayınları, 2015, 219 sayfa, ISBN: 978-605-4303-55-7

“Sevk ve İskânın Yüzüncü Yılında” isimli serinin ikinci kitabı, ulusal sempozyum bildirilerinden oluşmaktadır.

İstanbul Aydın Üniversitesi Mütevelli Heyeti Başkanı Dr. Mustafa Aydın, Rektör Prof. Dr. Yadiğâr İzmirli ve tertip heyeti adına Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Şuayip Karakaş'ın ön sözleri ile başlamaktadır. Sempozyumda toplam on iki konuşmacı bulunmaktadır. Konuşmacılar sırasıyla; Prof. Dr. Enver Konukçu, Prof. Dr. Halûk Selvi, Prof. Dr. Halil Bal, Yrd. Doç. Dr. Ramazan Erhan Güllü, Emekli Büyükelçi Ömer Engin Lütem, Prof. Dr. Süleyman Beyoğlu, Prof. Dr. Enver Bozkurt, Prof. Dr. Kâmil Veli Nerimanoğlu, Emekli Milli Emlak Başkontrolörü Salâhattin Kardeş, Doç. Dr. Ercan Karakoç, Yrd. Doç. Dr. Dinara Duisebayeva ve Yrd. Doç. Dr. Rövsen Alizâde'dir.

Konuşmaların başlıkları; “1915 Ermeni Olayları Ve Tehcirin 100. Yılı” projesinin tanıtımı, “Ermeniler Tarafından Katledilen Türkler ve Toplu Mezarları”, “Birinci Dünya Savaşı'ndan Önce Türk-Ermeni İlişkileri (1908-1914)”, “I. Dünya Savaşı Yıllarında Doğu Anadolu ve Kafkasya'da Türkler”, “İlk Ermeni Silâhlı Hareketleri Karşısında Zaptiye Nâzırı Hüseyin Nâzım Paşa'nın Tavır ve Faaliyetleri”, “Birinci Dünya Savaşı Sonrasında Ermenistan'a Verilmek İstenen Topraklar”, “Ermeniler

Neden Tehcir Edildi?”, “Ermeni Soykırımı ve Uluslararası Hukuk”, “Akademik Araştırmalar Işığında Sözde Ermeni Soykırımı Münakaşası”, “Tehcire Tâbi Tutulanların Mal Varlıkları”, “Son Dönem Ermeni Terörü: Asala Eylemleri”, “Ermeni Olaylarını Konu Alan Romanlar”, “Sözde Ermeni Soykırımı Olayları ve Bugünkü Ermenistan’ın İşgâlcilik Siyaseti Üzerine” ve değerlendirme konuşması olarak “2015 için Ermenistan ve Diaspora Tarafından Plânlanan Etkinlikler” şeklindedir.

Kitapta öne çıkan fikirlerden bazıları; Ermeniler tarihte benzeri görülmemiş bir şekilde XIX ve XX. yüzyılda Türk düşmanlığı ile sahneye çıkmışlar, özellikle 1918 yılından itibaren bölgeyi kan gölü hâline çevirmişlerdir. Çok miktarda günahsız Türk büyük kırımlara maruz kalmıştır. Ermeni ve dış devletlerin propagandaları ise siyasî ve tehlikeli rakip olarak görülen Osmanlı Devletine karşı etkili olmuş ve gerçekleri hemen her defasında ters yüz etmişlerdir.

Öyle ki Osmanlı Devletinin son dönemlerinde Ermeniler ayrıcalıklı bir yer edinmişlerdir; lâkin Ermeni çeteleri batılı devletlerin desteği ile teşkilâtlanma ve silâhlanma faaliyetlerini sürdürmüş ve I. Dünya Savaşı başlar başlamaz fiilî hareketlerini yoğunlaştırmışlardır.

Prof. Dr. Süleyman Beyoğlu konuşmasında dönemin Alman Büyükelçisi Wangenheim’in 15 Nisan günü yazdığı bir raporda “Ermenilerin savaş esnasında yaptığı katliamlar üzerine şikâyetler gittikçe artıyor. Onların, İmparatorluğun düşmanı ile birlikte isyan ettikleri ve bazı yerlerde Türk görevlilere saldırdıkları suçlaması yapılmaktadır. Yabancı ülkelerdeki Ermenilerin tavırları üzerine haberler de gittikçe çoğalıyor; sadece Kafkaslardan değil, Amerika, Bulgaristan ve diğer ülkelerden binlerce gönüllünün Rus ordusuna katıldığını, Türk halkını yok etmek için silâhlarını Türklere yönelttikleri gerçeğini Alman subay da doğrulamaktadır” dediğini aktarır (Çalık, 2003: 111’den aktaran Beyoğlu, 2015: 91).

Kitap 3: Sevk ve İskânın Yüzüncü Yılında – 3: Ermeni Meselesi ve 1915 Olayları – Tarihi Gerçekler, Siyasi Algılar, Hoşgörü, Uzlaşma Arayışları – Uluslararası Sempozyum Bildirileri, Ed.: Yrd. Doç. Dr. Dinara Duisebayeva, İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi Yayınları, 2015, 371 sayfa, ISBN: 978-605-4303-56-4.

“Sevk ve İskânın Yüzüncü Yılında” isimli serinin üçüncü kitabında ise uluslararası sempozyumdaki bildiriler yer almaktadır. Sempozyuma katılanlar ve bildirileri; Emekli Büyükelçi Ömer Engin Lütem “Türkiye ve Ermenistan Arasında Uzlaşma”, Emekli Büyükelçi Pulat Tacar “‘Soykırımı’ Siyasal veya Tarihsel Değil, Hukuksal bir Kavramdır”, Prof. Dr. Erol Kürkçüoğlu “Selçuklu Devlet Adamlarının Ermenilere ve Hıristiyan Unsurlara Karşı İzledikleri Hoşgörü Siyaseti”, Doç. Dr. Şenol Kantarcı “Ermenistan’da, ‘Petrosyan’, ‘Koçaryan’ ve ‘Sarkisyan’ Yönetimlerinin ‘Ermeni Sorunu’ Politikaları, Prof. Dr. Michael Gunter “Why the Armenian Tragedy was not Genocide”, Prof. Dr. Kâmil Veli Nerimanoğlu “Rusya Ve Azerbaycan Arşivlerinde Ermeni Meselesi”, Bülent Akarcalı “Ortak Acılar, Ortak Sorumluluklar, Ortak Gelecek”, Prof. Dr. Tal Buenos “The Turning of the Ottoman Armenian Group-Identity From Ethno-Religious to Political According to Angloamerican Imperialist Interests”, Maximo Gaun “Victims of their Nationalists: Armenians and Greeks in Western Anatolia, 1905-1922”, Ast. Prof. Christopher Gunn “The Rise and Fall of ASALA and Arf Terrorism”, Prof. Dr. Cemil Hasanlı “Rusya Devlet Askerî Tarih Arşivinin Belgelerine Göre Kafkas Cephesinde Ermeni Gönüllü Birlikleri (1914-1916)”, Prof. Dr. İsmail Musa “Azerbaycan’ın Zengezur Mahalının Yukarı Kısmının Ermenistan’a Verilmesi Süreci”, Prof. Dr. Abdülhalûk M. Çay “Ermeni Milliyetçiliğinin Doğuşu ve Ermeni İhtilâl Örgütleri”, Gülseren S. Aytaş “1921 Kars Antlaşması”, Prof. Dr. Ali Arslan

“Ermenilerin Ordu (Yayladağı)’yu Yakması (1921) ve Fransızların Tavrı”, Prof.Dr.Bâtr Nurbay Cumaniyazoğlu “Ermeni Taşnaklarının Türk Halklarına Yaptığı Katliamlar, Yrd.Doç.Dr. Ramazan Kurtoğlu “Günümüzde ABD’de Ermeni Diasporası ve Türk Düşmanlığı”, Yrd.Doç.Dr. Nazım Muradov “Günümüzde ABD’de Ermeni Diasporası ve Türk Düşmanlığı İddiaları”. Son olarak Prof.Dr.Kâzım Yetiş’in değerlendirme ve kapanış konuşmasına yer verilmiştir.

Pulat Tacar’ın açıklamasına göre; hukukun amacı bir şeyi kanıtlamak, tarihin amacı ise izah etmektir. Hukuk yargılar, oysa tarih değer yargısından uzak durur. Kavram kargaşasından kurtulmak için yapılacak ilk iş, tarihsel düşünce sistemini hukuksal düşünce sisteminden ayırmaktır (s. 62). Türkiye ile Ermenistan arasında Zürih’te imzalanan protokoller yürürlüğe girmemiştir. Bu protokoller iki ülke tarihçileri arasında, başka ülkelere gelecek bilim adamlarının da katılımına açık olacak bir Tarih Komisyonu kurulmasını öngörmekteydi, özellikle diaspora Ermenileri, tarihin kendi versiyonlarının tartışmaya açılmasına karşı çıkmaktaydılar. Daha sonraları, bu protokolleri yorumlayanlar, tarih komisyonu kurulmasını kabul etmenin Ermeniler tarafından verilmiş bir ödün olduğunu belirttiler. Akabinde, sorunun Zürih protokollerinde öngörülen Komisyonlar tarafından ele alınmasını önererek, siyasal sorumluluktan kaçmak isteyen hükümetlerin bu tutumunun arzuladıkları siyasal gelişmeleri engellediğini fark eden Ermeni Cumhurbaşkanı Sarkisyan, Zürih protokollerinin onaylanmasını Ermeni parlamentosunun gündeminden çektiğini açıklamıştır. Sonuç olarak, “tarihsel bağlamda soykırımı” teriminin geçerliliğinin bulunmadığı, ya bu konuda alınabilecek bir siyasal kararı gündemden düşürmek ya da siyasal propagandaya yönelik bir taktik olarak gündemde tutulmak istendiğini düşünmekteyiz (s. 68).

Prof. Dr. Erol Kürkçüoğlu bildirisinde önemli noktalara değinmiştir; buna göre bugün eğer Ermenilerin millî bir kilisesi varsa, bu Türkler sayesinde. Ermenilerin millî kilisesinin kurucusu da Osmanlı padişahı Fatih Sultan Mehmet’tir. Fatih, 1461 yılında Ermeni patriğini bizzat İstanbul’a davet etmiş ve bundan

sonra dinî faaliyetlerini İstanbul'da sürdürmesini istemiştir. Eğer bugün Ermenilerin millî kiliseleri varsa, eğer Ermeniler bugün millî kimliklerini taşıyabiliyorlarsa ve Kafkasya'da bağımsız bir Ermenistan devleti varsa bunu önce Selçuklu Türklerinin hoş görüsüne bağlamak tarihî bir zarurettir (s. 73). Bizans Ermenilere karşı yoğun baskı politikası izlemiş, bir taraftan dinî anlaşmazlıklar, diğer taraftan siyasî anlaşmazlıklar çıkmış ve ağır vergiler getirilmiştir. Bu sebeple Ermeni tarihçileri, Selçuklu Türklerini bir “kurtarıcı” olarak görmüşlerdir (s. 72).

Prof. Dr. Cemil Hasanlı'nın anlatımıyla, Doğu Anadolu'daki Türklerin katliamı Ermenilerin tehcirine neden oldu. Ermeniler bu olayları, soykırım diye adlandırarak kendi lehlerine çevirmeye çalışsalar da tarihî gerçekler daha karmaşık olayları haber veriyor (s. 181). 1914-1915 yıllarında “fedailer” adı altında Ermeniler, Türkiye'ye karşı muharebelere katılmaya başladılar (s. 182).

Kitap 4: Sevk ve İskânın Yüzüncü Yılında – 4: Türkler ve Ermeniler - Komşuluk İlişkileri, Ed.: Yrd. Doç. Dr. Dinara Duisebayeva, İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi Yayınları, 2016, 181 sayfa, ISBN: 978-605-4303-57-1.

Kitap, “Komşuluk İlişkileri” alt başlığı ile “Sevk ve İskânın Yüzüncü Yılında” isimli serinin dördüncü kitabıdır.

Eserde, Prof. Dr. Günay Karaağaç, “Türkçe-Ermenice Dil İlişkileri”, Prof. Dr. Erman Artun “Ermeniler ve Türk Halk Edebiyatı”, Prof. M. Reşat Başar “Batılılaşma Dönemi ve Sonrasında Ermeni Sanatçılar ve Bir Dostluk Milâdı: 2015”, Yrd. Doç. Dr. Münip Melih Korukçu “Hagop Baronyan: Tanzimat Dönemi Tiyatrosunun Hiciv Ustası”, Prof. Dr. Kâmil Bostan “Anadolu Mutfağı: Türkler, Ermeniler”, Mehmet Güntekin “Türk Mûsikîsinin Ermeni Ustaları” bölümleri mevcuttur.

Prof. Dr. Günay Karaağaç’ın anlatımı doğrultusunda, dillerin ses bilgisi ve söz dizimi düzlemlerinin temsil ettiği kullanım, yapılarında, kişilere, sosyal gruplara, bölgelere ve zamana bağlı olarak, sözlüklerin temsil ettiği edinim yapılarına oranla, oldukça zengin çeşitlilikler ve hızlı değişiklikler yaşanmaktadır. Bu yüzden, dil alış-verişleri söz konusu edildiğinde, ilk akla gelen sözlük alıntılar olmaktadır. Geniş bir coğrafyada uzun bir süre yaşamış ve yaşamakta olan Türkçenin Çince, Farsça, Ermenice, Rusça, Macarca ve Romence gibi eski komşularıyla ilişkileri, yalnız sözlükte kalmamış, ses ve söz yapımı ile söz dizimi düzlemlerine de sıçramıştır. Bu yüzden, Türkçenin bu eski komşularıyla ilişkileri söz konusu olduğunda, sözlüklerde görülen söz alışverişlerinin ötesinde, gramerlik alıntılar da gündeme gelmektedir (s. 16). Günay Karaağaç’ın yazısında yer verdiği üzere Ermenice, MS 4. yüzyılda Türkçeden en az yirmi üç söz almış bulunuyordu. 11. asrın sonlarına doğru Türkçeden Ermeniceye geçen sözlük ve gramerlik alıntılarının sayısı önemli derece artmıştır. Ermenicede, Türkiye Türkçesine ve Azerbaycan Türkçesine ait kelimelerin her geçen yüzyıl daha da arttığını söyleyebiliriz. R. A. Açaryan’ın “Ermenicedeki Türkçe alıntılar” kitabında Ermenicede, 4262 Türkçe alıntı kelime olduğu belirtilmiştir. Bunun yanı sıra Ermenicede yaşamakta olan pek çok Türkçe kelime Ermenice olarak gösterilmektedir (s. 18).

Dil kültürel öğelerin taşıyıcısıdır. Bir arada yaşayan toplumlar örf, adet ve mutfak kültürü kadar dil açısından da karşılıklı etkileşim hâlinindedir. Bunun bariz örneğini Türkçe ve Ermenice etkileşiminde görmekteyiz.

Tanzimat’la birlikte hayatımıza giren tiyatro türünün gelişimi bahsinde İstanbul’da tiyatro faaliyetlerinin Ermeni kökenli sanatçılar tarafından yürütüldüğü bilinmektedir. Bir Tanzimat aydını olan Baronyan, Batılılaşma sürecinde Osmanlı tiyatro geleneğinin batılı formlara kavuşmasında, sadece dergi yayımlayarak değil, oyun yazarlığı serüvenine sahnelenebilirlik dereceleri yüksek oyunlarla hız katarak da katkıda bulunmuştur. Yazılı metin geleneğinin oluşmasındaki katkıları bir yana, Osmanlı devletinin ilk tiyatro dergisini yayımlamış olması da onun tiyatro

sanatının bu topraklardaki gelişimine paha biçilmez bir katkı sağlamıştır. Ayrıca kaleme aldığı Türkçe ve Ermenice oyun eleştirileriyle de oyun eleştirisi mekanizmasının da ilk örneklerini vermiştir. Baronyan, Ermeni oyun yazarlığıyla, Türk tiyatro hayatının da kesişiminde yer almaktadır, bu nedenle yaşadığı dönemin çağdaş Osmanlı tiyatrosunun oluşumundaki önemi asla yok sayılamaz (s. 157).

Öte yandan, Türkler Orta Asya'da yaşam tarzına bağlı olarak belli bir yemek kültürü ile yaşamışlardır. Anadolu'ya göç ve burada yerleşik düzene geçilmesi, İslâm dininin kabul edilmesi, Anadolu'da bol bulunan sebze ve meyveler Türklerin yemek kültüründe değişimlere neden olmuştur. Diğer taraftan Türklerin Anadolu'daki diğer toplumlarla kültürel, siyasî, sosyal ilişkilere girmesi, karşılıklı etkileşimlere sebep olmuştur. Onlarca farklı kültür içinde bin yıla yakın aynı topraklarda birlikte yaşadıkları Ermenilerin de çok önemli rolleri olmuştur. Kaçınılmaz olan bu etkileşimler, yeni yemek çeşitlerinin ortaya çıkmasına neden olmuş, diğer bir ifadeyle Anadolu mutfağına önemli katkılar yapmıştır. Anadolu coğrafyasının ortak malzemeleri üzerinden biçimlenmiş bir mutfak olan Anadolu mutfağını oluşturan yemeklerin her biri farklı kültürlerden izler taşımaktadır (s. 170).

Diğer yandan, Türkler arasında saz şairi anlamına gelen âşık kelimesi XVI. yüzyıldan sonra Ermeniler arasında da kullanılmaya başlamıştır. Bu tarihe kadar Varsak, Guşan, Mutrib gibi adlarla tanınan Ermeni Aşugları içinde en eskisinin “Guşan” olduğu anlaşılmaktadır. Manuk Abegyan, “Gedim Guşan Halg Negmeleri” adlı eserinde, bu kelime tekil olarak “çalıp söyleyen” sanatçı için kullanılmıştır, demektedir. Guşan adı kendi eserlerini çalıp söyleyen erkek sanatçılar için kullanılmıştır. Kadın âşıklara ise “varsak” ismi verilmiştir. Bu sanatçılar XVI. yüzyıla kadar Türklerdeki “ozan”ların işlevlerini yerine getirmişlerdir. Fuat Köprülü, Ermenilerin Türklerle temasından sonra meydana çıkan sazlı aşuglar ve onların Türk âşıkları ile râbitalarını mühim görmektedir. Bizim âşıkların man, koşma, türkü, destan gibi şekillerinin Ermeni aşugları tarafından taklit edildiği pek âşikârdır (Köprülü, 2012: 227).

Ermeniler ile Türkler arasındaki karşılıklı tesirlerin derecesi mukayese edilecek olursa, Ermeniler üzerindeki Türk tesirinin, başka tesirler ile mukayese edilemeyecek derecede büyük olduğu derhâl görülür; çünkü, Türkler siyasî hâkimiyet ve nüfus sayısı itibarıyla Ermeniler üzerinde maddeten ve manen nüfus icrasına muktedir oldukları gibi, İslâm din ve medeniyetiyle çoktan beri alışık oldukları cihetle, Ermenilerin mensup olduğu Orta Çağ Hristiyan medeniyetine karşı derin bir küçümseme hissi beslemekte idiler. Esasen kuvvetli ve yüksek bir harsa malik olmayan ve siyasî istiklâlini kaybettikten sonra büyük hars merkezlerinden mahrum kalan Ermeniler, yavaş yavaş Türk harsını kabule mecbur oldular (Köprülü, 2012: 233-234).

Türk mûsikisinde komşuluk ilişkilerine değinilecek olursa, Türk mûsikîsi İstanbul merkezli bir kültür olarak gelişmiştir; lâkin Yahudilerin, Rumların ve özellikle Ermenilerin katkıları olmuştur (s. 174). Ermeniler, Türk ozanlarında olduğu gibi eserlerini bir mûsikî aleti ile icra etmişlerdir (s. 123). Ermeni aşığlarının isimleri ve kullandıkları mûsikî aleti bile aynen Türklerden alınmıştır (Köprülü, 2012: 243).

Kitap 5: Sevk ve İskânın Yüzüncü Yılında – 5: Bütün Yönleriyle Ermeni Meselesi - El Kitabı, Prof. Dr. Ali Arslan, Yrd. Doç. Dr. Ramazan Erhan Güllü, İstanbul, İstanbul Aydın Üniversitesi Yayınları, 2015, 131 sayfa, ISBN: 978-605-4303-58-8.

Kitap “Sevk ve İskânın Yüzüncü Yılında” isimli serinin beşinci ve son kitabıdır. Ermeni iddiaları ve Türk-Ermeni tarihini esas alan bir el kitabı olacak şekilde hazırlanmıştır.

Bu çalışmada hedeflenen husus; Ermeni meselesinin oluşum ve şekillenmesindeki bütün faktörleri bir arada düşünerek, konunun anlaşılması için genel esasları belirlemek, problemin

ortaya çıkışını ve gelişim sürecini ortaya koymak ve sorunun çözümüne katkı sağlamaktır.

Giriş bölümünde ele alınan başlıklar; Ermenilerin ve Ermeni Kilisesinin Kısa Tarihi, Türk-Ermeni İlişkilerinin Başlangıcı, Ermenilerin Osmanlı İdaresine Girişi ve İstanbul, Ermeni Patrikliğinin Kuruluşu, Osmanlı Devleti-Rusya İlişkilerinde Ermenilerdir.

Birinci bölümün ana konusu “Osmanlı Devletinde Ermenilerin Sosyal, Dinî, İdarî ve Hukûkî Durumları”dır. Bölüm içerisinde değerlendirilen hususlar ise; Tanzimat Öncesi Dönemde Osmanlı Ülkesinde Ermenilerin İdarî ve Hukukî Durumu, Misyonerlik Faaliyetleri ve Osmanlı Ermenilerine Emperyalist, Batı Müdahalesi, Katolik Misyonerler, Protestan Misyonerler, Misyonerlerin Ermeni Olaylarına Etkileri, Batılılaşan Osmanlı ve Ermeniler ve Ermeni Cemaati Nizamnamesinin İlânıdır.

İkinci bölüm “Ermeni Sorununun Devletlerarası Boyuta Taşınması ve İlk Silâhlı Hareketler” hakkındadır. Bölüm içerisinde yer verilmiş fikirler şu alt başlıklarda toplanmıştır; Patrik Mıgırdıç Hrimyan ve Ermeni Olayları, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ve Ermeniler, Berlin Kongresi Sırasında Ermeniler, Ermeni Cemiyet ve Komitelerinin Kuruluşu, Komitelerin Fikrî Hazırlığı, İlk Kurulan Cemiyetler, Silâhlı Komitelerin Kuruluşu, Ermeni Meselesinden Kaynaklanan İlk Gerginlikler, Komitelerin Ermeni İleri Gelenlerine Yönelik Saldırılan, Ermeni Islahat Lâyihasının İlânı, Bâb-ı Alî Nümayişi, Anadolu’da İlk İsyanlar ve Vilâyât-ı Şarkiyye’de Asayiş Sorununun Yaygınlaşması.

“Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Ermeni Sorunu” başlığını esas alan üçüncü bölümün alt konularını şu şekilde sıralayabiliriz: Meşrutiyetin İlânı ve Ermeniler, 1909 Adana Olayları, Meşrutiyet Döneminde Vilâyât-ı Şarkiyye’de Asayiş, Vilâyât-ı Şarkiyye’de Islahat Projesinin Kabulü, Birinci Dünya Savaşı Sırasında Ermeni Olayları, Savaş Öncesi İlk Gerginlikler, Savaş Karşısında Ermenilerin Tutumu, Sevk ve İskân Kanunu’nun Çıkarılması, Ermenilerin Sevk Bölgeleri ve Sayı Tartışmaları, Sevk Edilen Ermeni Kafilelerine Zarar Verenlerin Cezalandırılması, “Ermeni

Katoğkosluk ve Patrikliği Nizamnamesi”nin Çıkarılışı, Mütareke ve Millî Mücadele Yıllarında Ermeni Meselesi, Ermeni-Rum Patrikhaneleri İlişkileri, Millî Mücadele Karşısında Ermeniler, Lozan Antlaşması ve Ermeniler bu bölümün ana konularını oluşturmaktadır.

Dördüncü ve son bölüm “Lozan Antlaşmasından Günümüze Ermeni Sorunu” adı altında yazılmıştır ve içeriği; Cumhuriyet Döneminde Ermeniler ve Dinî Yapı, II. Dünya Savaşı ve Ermeni Meselesinin SSCB Tarafından Yeniden Canlandırılması Teşebbüsü, ABD ve Batılı Devletlerin Ermeni Meselesini Yeniden Canlandırmaları, ASALA Terör örgütü ve Yaptığı Suikastler, Ermenilerin Sevr’i Yeniden İhya Etmek İçin 1983 Yılında Yaptıkları Ermeni Kongresi, Kongre Kararları ve Uygulanmasıdır.

Türk-Ermeni ilişkileri tarihî süreçte olduğu gibi günümüzde de devletlerarası güçlerin stratejilerine bağlı bir seyir takip etmektedir. Bu durum her iki milletin birbirlerini anlamalarını ve geçmişte yaşanan hadiseler hakkında sağlıklı değerlendirmeler yapmalarını engellemektedir. Sorunları çözüme kavuşturabilmenin en sağlıklı yolu, önce üçüncü kişilerin aradan çekilmesini ve yüzlerce yıl bir arada yaşamış bu iki milletin kendi sorunlarını kendilerinin çözüme kavuşturmasını sağlayabilmektir. Bu sağlanabilirse, hem Türklerin hem de Ermenilerin önyargısız değerlendirmeler yapabilmeleri kolaylaşacaktır.

“Sevk ve İskânın Yüzüncü Yılında” isimli serinin beş kitabında anlatılmak istenen başlıca fikirler sırasıyla; Ermenilerin Doğu Roma’dan ayrılarak Orta Doğu’ya yerleşmeleri, orada Doğu Roma ve Perslerden baskı görmeleri, Selçukluların bölgeye gelmeleri ile huzur bulmaları ve ortak yaşamlarında ciddi bir sorun yaşamamaları hatta kültürel etkileşim içinde olmaları belirtilebilir. Bu etkileşim dil, edebiyat, mûsikî, hatta mutfak kültüründe kendini göstermektedir. Ardından, Osmanlının gerileme sürecinde Ermenilerin yabancı güçlere katılarak, Osmanlı kuşatma altındayken devlete saldırımları neticesinde mevcut ilişkiler güvenlik ekseninde zarar görmüştür. Bu sebeple sadece stratejik bölgelerde bulunan Ermenilerin Osmanlı toprakları içinde farklı

noktalara korumalar eşliğinde sevk edilmeleri, resmî sevk belgelerinin yazılması, onlara sevk sırasında kötü davrananların cezalandırılması hatta idam edilmelerine değinilmiştir. Bu süreçte, öne sürüldüğü şekilde toplu Ermeni mezarlarının bulunmaması, aksine toplu mezarların Türk/Müslümanlara ait olmasından bahsedilmiştir. Ayrıca, yabancı ülke arşivlerinde sözde soykırım ya da katliama ait delil bulunmamaktadır. Diğer yandan, sözde soykırımı kabul eden siyasî meclislerin bu hükümler verilirken Türk devletinden savunma istememeleri, bilimsel ve nesnel araştırma yapılmasına yaklaşmamaları konunun siyasî ve kutuplaşmış olduğunu göstermektedir.

İşte, İstanbul Aydın Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, “Sevk ve İskânın Yüzüncü Yılında” isimli etkinlik ve kitaplarla başta öğrencileri olmak üzere Türk ve dünya kamuoyunu bu konuda aydınlatmak istemiştir. Faaliyet ve eser olarak bunda başarılıdır. Okuma ve aydınlanma ise kamuoyunun işidir.